

Електронний журнал «Ефективна економіка» включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України № 975 від 11.07.2019). Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292.
Ефективна економіка. 2026. № 3.
ISSN 2307-2105



Copyright © The Author(s). This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License 4.0 (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2026.3.137>

УДК 657:631.1:005.334.4

Я. П. Іщенко,

к. е. н, доцент, доцент кафедри обліку і оподаткування,

Вінницький національний аграрний університет

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6819-5997>

В. В. Лукашик,

аспірантка, асистент кафедри економіки та підприємницької діяльності,

Вінницький національний аграрний університет

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7789-9566>

РОЗВИТОК СИСТЕМИ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ КРИЗОВИХ І НАДЗВИЧАЙНИХ ВИКЛИКІВ

Ya. Ishchenko,

PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor of the Department of

Accounting and Taxation,

Vinnitsia National Agrarian University

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6819-5997>

V. Lukashyk,

Postgraduate Student, Assistant of the Department of

Economics and Entrepreneurship,

Vinnitsia National Agrarian University

DEVELOPMENT OF THE ACCOUNTING SYSTEM OF AGRICULTURAL ENTERPRISES IN CONDITIONS OF CRISIS AND EMERGENCY CHALLENGES

Сучасні кризові та надзвичайні виклики, зумовлені воєнними діями, економічною нестабільністю, порушенням логістичних зв'язків і природно-кліматичними ризиками, суттєво впливають на функціонування аграрних підприємств України. За таких умов особливої актуальності набуває розвиток системи бухгалтерського обліку як ключового елемента інформаційного забезпечення управління. Традиційні підходи до організації облікового процесу потребують адаптації до нових ризиків, пов'язаних із втратою активів, зміною вартості ресурсів, необхідністю формування резервів та відображення наслідків надзвичайних подій у фінансовій звітності.

У статті досліджено теоретичні та методичні засади трансформації системи бухгалтерського обліку аграрних підприємств у кризових умовах. Проаналізовано вплив надзвичайних викликів на об'єкти обліку, визначено проблемні аспекти нормативно-методичного регулювання та інформаційного забезпечення управлінських рішень. Обґрунтовано напрями розвитку облікової системи, що передбачають удосконалення класифікації господарських операцій, розширення аналітичності облікових даних, інтеграцію обліку із системою ризик-менеджменту та формування адаптивних механізмів резервування.

Доведено, що модернізація системи бухгалтерського обліку в умовах кризових і надзвичайних викликів сприяє підвищенню достовірності фінансової інформації, забезпечує своєчасність управлінських рішень та створює передумови для зміцнення фінансової стійкості аграрних підприємств.

Modern crisis and emergency challenges, driven by military actions, economic instability, disruption of logistics, and natural-climatic risks, significantly affect the functioning of agricultural enterprises in Ukraine. In such conditions, the development and transformation of the accounting system become particularly critical as a fundamental component of information support for

management decision-making. Traditional approaches to organizing accounting processes require adaptation to emerging risks, which include asset losses, fluctuations in resource valuation, the necessity of establishing reserves, and the proper reflection of the consequences of emergency events in financial statements.

This article examines the theoretical and methodological foundations for the development and adaptation of the accounting system in agricultural enterprises under crisis conditions. The study analyzes the impact of extraordinary challenges on accounting objects and identifies key problems in regulatory, methodological, and informational support for managerial decision-making. Particular attention is paid to the role of accounting in ensuring transparency, reliability, and relevance of financial information, which forms the basis for effective risk management and strategic planning.

The research proposes specific directions for the development of the accounting system, including the improvement of the classification of economic operations, the expansion of analytical accounting capabilities, integration with enterprise risk management frameworks, and the establishment of adaptive reserve mechanisms. Emphasis is placed on ensuring that accounting data remain timely, accurate, and suitable for rapid managerial responses to emerging risks, including sudden market fluctuations, damage to assets, or disruptions in production processes caused by external crises.

It is demonstrated that the modernization and adaptation of the accounting system under crisis and emergency conditions contribute to increased reliability and relevance of financial reporting, enhance the timeliness and validity of managerial decisions, and create conditions for strengthening the financial stability and resilience of agricultural enterprises. Such transformation is crucial not only for operational management but also for long-term strategic sustainability, enabling agricultural businesses to withstand uncertainties and maintain competitiveness in rapidly changing environments.

Ключові слова: бухгалтерський облік, аграрні підприємства, кризові умови, надзвичайні ситуації, облікове забезпечення, управління.

Keywords: accounting, agricultural enterprises, crisis conditions, emergency situations, accounting support, management.

Постановка проблеми. Функціонування аграрних підприємств України в сучасних умовах супроводжується зростанням рівня кризових і надзвичайних викликів, зумовлених воєнними діями, природно-кліматичними аномаліями, техногенними ризиками та дестабілізацією економічного середовища. Такі обставини спричиняють значні втрати виробничого потенціалу, зокрема основних засобів, біологічних активів, запасів та готової продукції, а також порушення безперервності господарських процесів. За цих умов особливої актуальності набуває забезпечення повноти, достовірності та своєчасності облікової інформації як підґрунтя для прийняття ефективних управлінських рішень.

Разом із тим чинна система бухгалтерського обліку не повною мірою адаптована до специфіки функціонування аграрних підприємств в умовах кризових трансформацій. Відсутність комплексного методичного підходу до документування, оцінювання та відображення наслідків кризових і надзвичайних подій у фінансовій звітності зумовлює ризики викривлення показників діяльності та ускладнює процес управління. У зв'язку з цим виникає об'єктивна потреба в розвитку системи бухгалтерського обліку аграрних підприємств з урахуванням сучасних викликів та умов воєнного стану.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретико-методологічні аспекти розвитку бухгалтерського обліку в аграрному секторі та проблеми відображення наслідків надзвичайних ситуацій висвітлено у працях вітчизняних науковців, зокрема В. Г. Андрійчука, Н. М. Малюги, О. В. Кузьміна, І. М. Криницької, С. Ф. Голови та інших. У наукових дослідженнях обґрунтовується необхідність удосконалення обліково-аналітичного

забезпечення управління ризиками, формування адаптивних механізмів реагування на кризові явища та підвищення інформаційної спроможності бухгалтерської системи.

Водночас більшість наукових напрацювань зосереджується на загальних питаннях управління ризиками або страхового відшкодування втрат, тоді як проблематика комплексного розвитку системи бухгалтерського обліку аграрних підприємств у контексті кризових і надзвичайних викликів залишається недостатньо розробленою. Потребують подальшого наукового обґрунтування питання узгодження нормативно-правових положень бухгалтерського обліку з практикою функціонування підприємств аграрного сектору в умовах воєнного стану та нестабільності економічного середовища.

Формулювання цілей статті. Метою статті є обґрунтування теоретичних засад та розробка практичних рекомендацій щодо розвитку системи бухгалтерського обліку аграрних підприємств в умовах кризових і надзвичайних викликів. Для досягнення поставленої мети передбачено вирішення таких завдань: здійснити аналіз чинного нормативно-правового забезпечення бухгалтерського обліку в частині відображення наслідків кризових та надзвичайних подій; дослідити сучасну практику організації облікового процесу на аграрних підприємствах в умовах нестабільності; ідентифікувати проблемні аспекти та обмеження існуючих методичних підходів; обґрунтувати напрями вдосконалення процедур документування, оцінювання та відображення втрат і ризиків у системі фінансової звітності; сформулювати пропозиції щодо підвищення адаптивності та інформаційної спроможності облікової системи аграрних підприємств.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасна система управління підприємством функціонує в умовах складної багаторівневої інформаційної архітектури, у межах якої здійснюється безперервний обмін внутрішніми та зовнішніми інформаційними потоками. Ефективність управлінських рішень безпосередньо залежить від якості, своєчасності та релевантності інформації, що формується в межах цієї системи. Важливою

складовою управлінської інфраструктури є система обліково-аналітичного забезпечення, базовим елементом якої виступає бухгалтерський облік як інтегруюче інформаційне ядро.

У контексті розвитку системи бухгалтерського обліку аграрних підприємств в умовах кризових і надзвичайних викликів значення облікової інформаційної системи істотно зростає. Вона повинна не лише забезпечувати традиційні функції збору, реєстрації, накопичення, класифікації, узагальнення та зберігання інформації про господарську діяльність, а й формувати адаптивні механізми оперативного реагування на ризики та загрози. Зокрема, в умовах воєнного стану, природно-кліматичних аномалій чи інших форс-мажорних обставин бухгалтерська система має гарантувати коректне документування втрат, своєчасне відображення змін у вартості активів, оцінювання зобов'язань та формування достовірної фінансової звітності.

Таким чином, розвиток системи бухгалтерського обліку аграрних підприємств передбачає її трансформацію з традиційного інструменту фіксації господарських операцій у гнучку інформаційно-аналітичну платформу, здатну забезпечити управління підприємством в умовах підвищеної невизначеності, ризиків і кризових трансформацій економічного середовища.

Сучасна облікова система аграрних підприємств характеризується значною кількістю суттєвих недоліків, що ускладнюють формування достовірної інформації для прийняття ефективних управлінських рішень, особливо в умовах економічної нестабільності й кризових явищ. Однією з найактуальніших проблем є відсутність спеціалізованих субрахунків і належної аналітичної деталізації облікових даних, що призводить до недостатньої диференціації обліку виробничих ресурсів, витрат та собівартості продукції, та, як наслідок, зниження корисності облікової інформації для управлінських потреб [4]. Наприклад, у більшості діючих облікових політик аграрних підприємств не передбачено достатнього

розмежування субрахунків за видами сільськогосподарської продукції та окремими операціями, що унеможлиблює точну оцінку ефективності окремих підрозділів чи виробничих процесів.

В умовах криз, зокрема економічних потрясінь чи воєнних дій, значно ускладнюється оцінка фактичних втрат активів, включно з біологічними активами та виробничими запасами, оскільки відсутні регламентовані й універсальні підходи до їх якісної оцінки в обліку [1]. Це створює труднощі у відображенні реального фінансового стану підприємства та формує ризики несправедливої оцінки фінансових результатів діяльності.

Ще однією характерною проблемою є недостатність резервування, зокрема резервів майбутніх витрат і платежів, що в умовах високої волатильності цін і ризику неповернення заборгованості призводить до заниження потенційних зобов'язань і недооцінки ризиків [2]. Така ситуація значно знижує стійкість аграрних підприємств перед фінансовими потрясіннями та обмежує їх здатність до адекватної підготовки до кризових подій.

Не менш проблемним є і питання документального підтвердження реальних операцій і фактів господарювання. Часто первинні документи містять неповну чи нечітко оформлену інформацію щодо операцій з біологічними активами, виробничими запасами чи непрямими витратами, що знижує якість облікової інформації та ускладнює проходження податкових і аудиторських перевірок [1].

Аналіз нормативно-правового забезпечення обліку аграрних підприємств демонструє певні протиріччя між необхідністю деталізації й управлінською аналітикою та наявними регуляторними вимогами. Основні законодавчі документи, зокрема «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність» та галузева методична база, створюють загальні рамки для ведення фінансового обліку, але не забезпечують достатньої глибини управлінського обліку та аналітичних методик, що обмежує можливості своєчасного контролю і прогнозування результатів діяльності [5]. Відсутність чітких

нормативних вимог до управлінського та аналітичного обліку, особливо щодо оцінки біологічних активів, резервування чи деталізації витрат у розрізі виробничих сегментів, створює інформаційні прогалини.

Практичні облікові підходи в аграрному секторі значною мірою зосереджені на виконанні вимог фінансового і податкового обліку, тоді як управлінський облік недооцінюється або впроваджується фрагментарно. Це, зокрема, виражається у недостатній інтеграції спеціалізованого програмного забезпечення з геоінформаційними системами, що могло б істотно підвищити точність оцінювання операційних витрат і ефективності використання ресурсів. У контексті інформаційних обмежень для управління особливо виокремлюється проблема недостатнього оперативного обміну даними між підрозділами підприємства та низький рівень автоматизації аналітичних процесів, що значно утруднює своєчасний аналіз і ухвалення управлінських рішень [6].

Згідно цього, система бухгалтерського обліку є основним джерелом інформації про діяльність підприємства. Однак лише добре налагоджена система бухгалтерського обліку здатна забезпечити керівництво та менеджмент підприємства необхідною інформацією для прийняття оптимальних управлінських рішень. Інформація, що формується у системі бухгалтерського обліку, є основою для формування оперативних, тактичних і стратегічних планів [3].

Система бухгалтерського обліку аграрних підприємств охоплює комплекс взаємопов'язаних елементів, які формують цілісне інформаційне середовище управління (рис. 1).

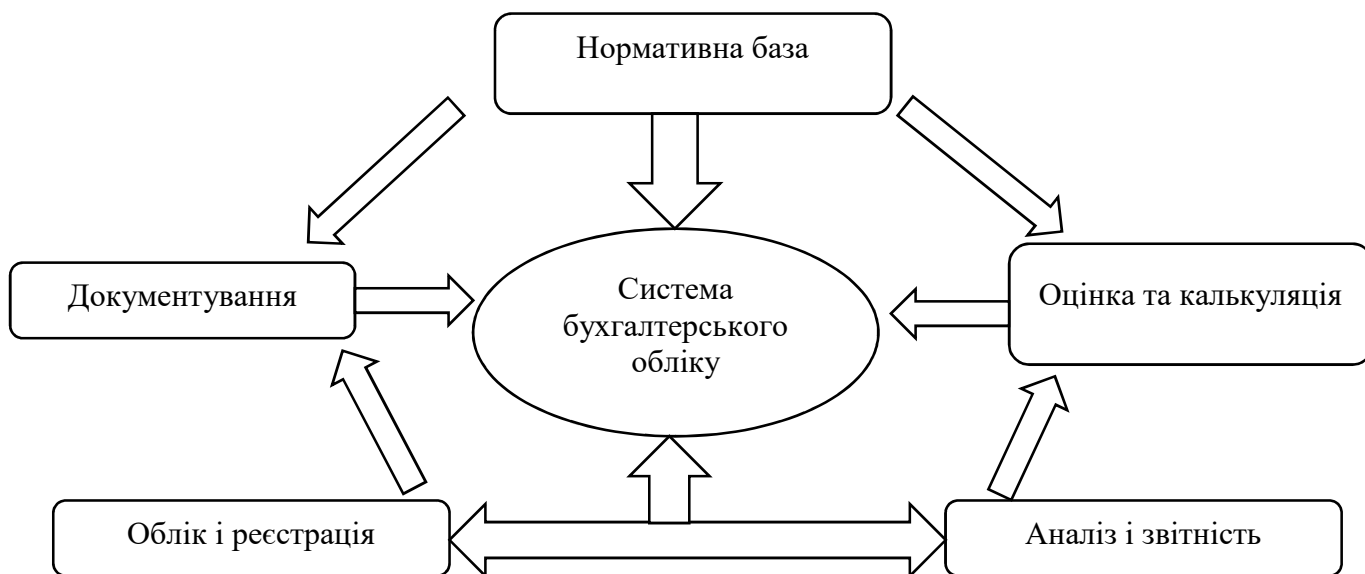


Рис. 1. Основні складові системи бухгалтерського обліку

Джерело: сформовано автором

В умовах кризових і надзвичайних викликів взаємодія зазначених складових набуває стратегічного значення, оскільки саме узгоджене функціонування нормативного, методичного та аналітичного компонентів забезпечує своєчасне відображення втрат, переоцінку активів, формування резервів та підготовку достовірної фінансової звітності. Розвиток системи бухгалтерського обліку аграрних підприємств передбачає посилення інтеграції її елементів, удосконалення процедур документування й оцінювання та впровадження сучасних інформаційних технологій для підвищення адаптивності до умов воєнного стану та нестабільності економічного середовища.

Сучасні умови функціонування аграрних підприємств характеризуються високим рівнем невизначеності, що зумовлено воєнними діями, економічною нестабільністю, порушенням логістичних ланцюгів, коливанням ринкових цін та впливом природно-кліматичних факторів. У таких обставинах система бухгалтерського обліку повинна трансформуватися відповідно до нових вимог зовнішнього середовища та забезпечувати

формування релевантної інформації для прийняття ефективних управлінських рішень.

Саме тому, розвиток системи бухгалтерського обліку в аграрних підприємствах спрямований на автоматизацію процесів, впровадження хмарних технологій для малих господарств, гармонізацію з МСФО та посилення управлінської функції. Акцент робиться на управлінні витратами, калькулюванні собівартості біологічних активів та підвищенні прозорості звітності (Табл. 1).

Таблиця 1 .Основні напрями розвитку системи бухгалтерського обліку в АПК

Напрями розвитку	Характеристика та зміст вдосконалення
Автоматизація та діджиталізація:	Впровадження програмного забезпечення для обробки звітності, що знижує вплив людського фактора, використання хмарних сервісів, які особливо актуальні для малих агропідприємств.
Удосконалення обліку біологічних активів:	Деталізація обліку запасів (відходи, матеріальні цінності), що є специфічним для сільського господарства.
Управлінський аспект:	Трансформація обліку з фіскального на стратегічний, що забезпечує інформаційну підтримку для прийняття рішень, роль обліку в системі стратегічного менеджменту.
Нормативне забезпечення:	Відповідність Закону України "Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні", що регулює основні принципи (документація, інвентаризація, оцінка).

Джерело: сформовано автором

Першочергового значення набуває автоматизація та діджиталізація облікових процесів. У кризових умовах цифрова трансформація забезпечує безперервність обліку, оперативність формування звітності та мінімізацію впливу людського фактора. Впровадження спеціалізованого програмного забезпечення, використання хмарних сервісів для збереження даних та інтеграція облікових систем із управлінськими платформами підвищують стійкість інформаційної інфраструктури підприємства. Удосконалення цього

напрямую сприяє формуванню оперативної аналітичної інформації, необхідної для прийняття управлінських рішень у режимі підвищеного ризику.

Важливим напрямом є удосконалення обліку біологічних активів, що зумовлено специфікою аграрного виробництва. Кризові та надзвичайні події безпосередньо впливають на стан посівів, поголів'я тварин, рівень урожайності та справедливую вартість біологічних активів. У зв'язку з цим обґрунтовано необхідність деталізації аналітичного обліку запасів і біологічних активів, удосконалення методики їх оцінки в умовах ринкової нестабільності та запровадження механізмів відображення втрат від знецінення. Це забезпечує підвищення достовірності фінансової звітності та адекватне відображення реального фінансового стану підприємства.

Суттєвої трансформації потребує управлінський аспект бухгалтерського обліку. За сучасних умов облік має виконувати не лише фіскальну функцію, а й функцію стратегічної інформаційної підтримки управління. Йдеться про формування аналітичної інформації для оцінки ризиків, прогнозування фінансових результатів, аналізу ліквідності та фінансової стійкості. Розвиток цього напрямку передбачає інтеграцію бухгалтерського обліку із системою стратегічного менеджменту та ризик-менеджменту підприємства.

Не менш важливим є удосконалення нормативного забезпечення функціонування облікової системи. Забезпечення відповідності положенням чинного законодавства, зокрема щодо документування господарських операцій, інвентаризації активів та їх оцінки, має поєднуватися з гармонізацією національних стандартів із міжнародними вимогами щодо розкриття інформації про наслідки кризових і надзвичайних подій. Це сприятиме підвищенню прозорості звітності та зміцненню довіри користувачів фінансової інформації.

Таким чином, окреслені напрями розвитку формують цілісну модель модернізації системи бухгалтерського обліку аграрних підприємств, орієнтовану на підвищення її адаптивності, інформаційної релевантності та

управлінської ефективності в умовах кризових і надзвичайних викликів.

Функціонування аграрних підприємств в умовах воєнного стану та інших надзвичайних викликів зумовлює необхідність формування цілісної методики обліку наслідків надзвичайних ситуацій (НС), яка забезпечує повноту, достовірність і аналітичність відображення втрат та джерел їх покриття.

Запропоновано комплексний підхід до організації обліку наслідків НС, що передбачає послідовну реалізацію таких етапів: ідентифікація об'єктів обліку, документальне підтвердження факту та масштабу втрат, оцінювання вартості пошкоджених або втрачених активів, відокремлене відображення надзвичайних витрат і доходів, визначення фінансового результату від впливу НС. Саме це методика передбачає:

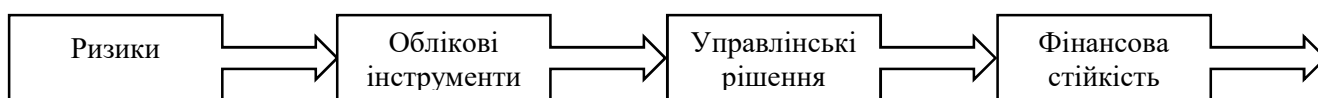
- ✓ розмежування прямих втрат (списання активів, зменшення корисності, витрати на ліквідацію наслідків) та непрямих втрат (втрата доходу, зниження продуктивності);
- ✓ відкриття аналітичних субрахунків до рахунків обліку надзвичайних витрат і доходів з деталізацією за видами НС та джерелами компенсації;
- ✓ відокремлене відображення страхових відшкодувань, бюджетної допомоги та інших компенсаційних надходжень;
- ✓ формування резервів для покриття потенційних втрат з урахуванням галузевої специфіки.

Такий підхід забезпечує прозорість облікового процесу, запобігає викривленню показників звичайної діяльності та створює інформаційну основу для оцінки реального фінансового стану підприємства в кризових умовах.

У сучасних умовах бухгалтерський облік повинен виконувати не лише реєстраційну, а й аналітико-прогностичну функцію. Облікова інформація трансформується в управлінські рішення через механізм системної інтерпретації даних про втрати, ризики, витрати та джерела фінансування.

Запропоновано розглядати розвиток облікової системи крізь логічний

ланцюг:



Ризики (воєнні, природно-кліматичні, економічні) формують потребу у відповідних облікових інструментах: аналітичній деталізації, резервуванні, переоцінці активів, відокремленому обліку втрат. Сформована інформація стає підґрунтям для прийняття управлінських рішень щодо оптимізації витрат, коригування виробничих програм, диверсифікації діяльності, страхового захисту. У результаті забезпечується зміцнення фінансової стійкості та підвищення здатності підприємства до функціонування в умовах невизначеності.

Таким чином, бухгалтерський облік інтегрується в систему антикризового управління та виступає інструментом стратегічної стабілізації.

Висновки. Дослідження засвідчило, що сучасні кризові та надзвичайні виклики суттєво трансформують умови функціонування аграрних підприємств і потребують якісного оновлення системи бухгалтерського обліку. Традиційна модель обліку, зорієнтована переважно на фіскальні потреби, не забезпечує достатнього рівня аналітичності та адаптивності в умовах воєнного стану й економічної нестабільності.

Запропонована модель розвитку системи бухгалтерського обліку базується на відокремленому відображенні наслідків надзвичайних ситуацій, удосконаленні аналітичної деталізації, формуванні резервів та визначенні окремого фінансового результату від впливу НС. Її системність полягає в інтеграції нормативного, методичного та управлінського компонентів у єдину інформаційну платформу.

Реалізація запропонованих підходів сприяє підвищенню прозорості фінансової звітності, забезпечує об'єктивну оцінку економічних втрат і компенсаційних механізмів та створює передумови для зміцнення фінансової стійкості аграрних підприємств в умовах воєнного стану.

Перспективи подальших досліджень доцільно зосередити на розробці методики кількісної оцінки втрат від надзвичайних ситуацій, цифровізації процедур документування та аналітичної обробки даних, а також інтеграції бухгалтерського обліку із системами ризик-менеджменту та стратегічного управління підприємствами аграрного сектору.

Література

1. Василішин С. М., Канцедал Н. А., Лега О. В. Облік як інструмент формування експертної оцінки збитків українських підприємств в умовах війни. Вісник Полтавського державного аграрного університету. Серія «Економіка, управління та фінанси». 2025. № 3. С. 43–52.
2. Зеленко С. В. Проблеми формування облікової політики в сільськогосподарських виробничих кооперативах. Облік і фінанси АПК: науково-освітній портал. URL: <https://magazine.faaf.org.ua/problemiformuvannya-oblikovoi-politiki-v-silskogospodarskih-virobnichih-kooperativah.html>
3. Кононенко Л. В., Коваль С. В. Організація обліку в малих агропідприємствах у контексті цифровізації: сучасний стан, проблеми та перспективи. Економіка та суспільство. 2025. Вип. 73. С. 1–7.
4. Кулик Ю. М., Шільвінська О. Л., Здір В. А. Шляхи вдосконалення обліку виробничих запасів на сільськогосподарському підприємстві. Економіка та підприємництво. 2023. № 50. С. 152–163.
5. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність: Закон України від 16.07.1999 № 40. Ст. 365. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14/ed19990716#Text>
6. Чичун С. С. Особливості системи обліку та аудиту сільськогосподарських підприємств (на прикладі ТОВ «Аграрний край») : кваліфікаційна робота магістра за спеціальністю «071 – облік і оподаткування» / С. С. Чичун. Тернопіль : ТНТУ, 2022. 73 с.

References

1. Vasylishyn, S.M. Kantsedal, N.A. and Leha, O.V. (2025), “Accounting as a tool for forming an expert assessment of losses of Ukrainian enterprises under war conditions”, Visnyk Poltav'skoho derzhavnoho ahrarnoho universytetu. Seriya «Ekonomika, upravlinnia ta finansy», vol. 3, pp. 43-52.
2. Zelenko, S. V. (2007), “Problems of forming accounting policy in agricultural production cooperatives”, available at <https://magazine.faaf.org.ua/problemi-formuvannya-oblikovoi-politiki-v-silskogospodarskih-virobnichih-kooperativah.html> (Accessed 05 March 2026).
3. Kononenko, L. V. and Koval', S. V. (2025), “Organization of accounting in small agricultural enterprises in the context of digitalization: current state, problems and prospects”, Ekonomika ta suspil'stvo, vol. 73, pp. 1–7.
4. Kulykm Yu. M., Shil'vins'kam O. L. and Zdirm V. A. (2023), “Ways to improve accounting of production stocks in an agricultural enterprise”, Ekonomika ta pidpriemnytstvo, vol. 50, pp. 152–163.
5. Verkhovna Rada Ukrainy (1999), “On accounting and financial reporting in Ukraine”, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14/ed19990716#Text> (Accessed 05 March 2026).
6. Chichun, S. (2022), “Features of the system of accounting and audit of agricultural enterprises (on the example of “Agrarian Krai” LLC)”, Abstract of Masters. dissertation, TNTU, Ternopil, Ukraine.

Отримано редакцією журналу / Received: 15.03.26

Прорецензовано / Revised: 18.03.26

Схвалено до друку / Accepted: 20.03.26